

PETAR II PETROVIĆ NJEGOŠ

Građa 1830—1851, Knjiga 4 (1845—1847).

Titograd 1986; 722 str. Tiraž: 1.000 primjeraka.

Priredio: Jevto M. Milović

Od sredine XIX vijeka naučna javnost je pokazivala veliko interesovanje za istorijske izvore o Crnoj Gori, blagodareći prvenstveno Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, Vatroslavu Jagiću, Šimi Ljubiću, Stojanu Novakoviću, Stanislavu Borovskom, Pavlu Rovinskom i dr. koji su se bavili proučavanjem i objavljivanjem takve građe i ukazivali na njen značaj.

Među crnogorskim naučnim i kulturnim radnicima, počev od kraja prošlog stoljeća, koji su se bavili istraživanjem i publikovanjem istorijskih izvora, istakli su se, prije svega, ovi historičari: Marko Dragović, Dušan Vuksan, Risto Dragičević, dr. Miraš Kićović, dr. Ivan Božić, dr. Ilija Sindik, dr. Tomica Nikčević, dr. Branko Pavićević i dr. Jevto M. Milović. Među ovima posebno mjesto pripada Vuksanu i Miloviću. Oni su se, između ostalog, posebno istakli u priređivanju i izdavanju istorijske građe o Petru I i Petru II Petroviću Njegošu.

Prof. dr. Jevto M. Milović je upornim i veoma napornim traganjima po arhivima, domaćim i stranim, u sklopu svog, inače, plodnog stvaralačkog rada, posebnu brigu poklanjao sabiranju i publikovanju arhivskih izvora. Činio je to brižljivo decenijama; pretraživao je godinama, marljivo i strpljivo, cetinjske, kotorski, zaderski i druge arhive, biblioteke i muzeje u zemlji (Beograd, Zagreb, Ljubljana, Dubrovnik, Cavtat) i mnoge u inostranstvu, poglavito sa njemačkog jezičkog područja (Austrija, Njemačka) u kojima se, sticajem istorijskih okolnosti, pohranjivani dokumenti iz Crne Gore ili u vezi s njom.

Iz tog mukotrpnog Milovićevog posla pojavila se prije tri decenije posebna zbirka građe za političku istoriju Crne Gore: *Zbornik dokumenata iz istorije Crne Gore 1685—1782* (Cetinje, 1956), i nedavno evo jedna od knjiga višetomne serije građe o Njegošu koju je on pripremio ili će pripremiti za objavljivanje.

Zapravo, prošle godine pojavila se *knjiga četvrta* pod navedenim naslovom, u kojoj su objavljeni vrlo dragocjeni izvori za

političku, ekonomsku i državno-pravnu istoriju Crne Gore Njegoševa vremena (1830—1851), i to za period od tri godine (1845—1847).

Budući da je *knjiga 4* prva ugledala svijetlo dana, ostale će se pojavljivati sukcesivno — onim redoslijedom kako ih priređivač bude spremao za štampu, a izdavači (Istorijski institut SR Crne Gore — Titograd, NIO »Univerzitetaska riječ« — Nikšić i Arhiv Crne Gore — Cetinje) budu obezbijedili sredstva za njihovo objavljivanje. Radi se o sljedećim knjigama u okviru naznačene tematske zbirke izvora o Njegošu (I: 1830—1835; II: 1836—1839; III: 1840—1844; IV: 1845—1847; V: 1848—1851).

Knjiga četvrta sadrži 487 dokumenata objavljenih po principu *in extenso* (iz godine 1845: 183 dokumenta; 1846: 148 i 1847: 156), poglavito na stranim jezicima — italijanskom i njemačkom, i svega sedam na srpskohrvatskom jeziku. Svaki potpisani dokument predstavlja, po pravilu, original, a nepotpisani kopiju ili koncept. Manji broj ispisa je iz njemačkih i italijanskih novina i svega par njih iz srpskih novina.

Arhivska građa objavljena u ovoj knjizi biće privlačna za istraživače raznih profila o Njegoševoj djelatnosti državničkoj i spisateljskoj, o njegovoj ličnosti... U građi iz 1845. se nalaze dokumenta o razmiricama između onovremenih austrijskih podanika u Boki i Crnogoraca iz slobodnog dijela Crne Gore, o crnogorskim upadima u susjednu Hercegovinu koja je bila tada pod Turcima; o crnogorsko-srpskim odnosima; o Njegoševom boravku i po čitavu sedmicu u Perastu radi kupanja, opravka i rekreacije. Tu su i podaci o Njegoševoj ideji da osnuje fabriku praha na Cetinje, o njegovom fotoaparatu (»dagerotipu«), o pokušaju angažovanja majstora za pravljenje cigareta iz Dubrovnika, koji bi obučio neke Crnogorce itd.

Dokumenti iz 1846. godine upotpunjavaju dosadašnja saznanja o Njegoševom putovanju u Beč i pokušaju da pođe u Petrograd, o njegovoj prodaji nekih dragocjenosti (ordenja) u Trstu radi nabavke žita, jer je bila nerodna godina u Crnoj Gori; o podizanju fabrike baruta u Crnoj Gori. U dokumentima za tu godinu ima mnogo i drugih interesantnih podataka o crnogorsko-turskim odnosima: o crnogorskoj hajdučiji u Hercegovini, o odmazdama skadarskih Turaka (zarobljavanju i hapšenju 85 Crnogoraca koji su bili pošli na pečalbu u Carigrad), o podmićivanju skadarskog paše pojedinih pa i čitavih skupina Crnogoraca iz pograničnih plemena (Črnnice, Pipera, Kuča, Bjelopavlića) i njihovom odmetanju od Njegoša i Crne Gore.

Dokumenti sa početka 1847. govore o Njegoševom bavljenju u Beču, o njegovim vezama s Vukom St. Karadžićem, srpskim knezom Milošem Obrenovićem, te s nekim hrvatskim i austrijskim književnicima i naučnicima. Podmićivanje Crnogoraca nastavlja se 1847. godine. Stoga je Njegoš činio pokušaje da odvrati svoje po-

danike od izdaje, primjenjujući ponekad i silu (U Crmnici, Piperima i drugdje). U tome je djelimično i uspijevao, o čemu svjedoče objavljena dokumenta. O svemu tome ima dragocjenih izvještaja u Milovićevoj knjizi, kao i o crnogorskim pograničnim sukobima sa Arbanasima.

Pošto se radi pretežno o dokumentima na stranim jezicima, Milović je, da bi olakšao posao istraživačima, davao na njihovom početku kratke *regeste*, u kojima su na sažet način naznačeni sadržaji dokumenta. Uz to, na kraju svakog dokumenta dati su podaci o arhivu i arhivskom fondu, sa označenom signtaturom i paginacijom u odgovarajućoj fascikli. Ona mjesta koja nije mogao Milović prepisati, zbog oštećenja zubom vremena, označio je tačkicama, a ona koja je u dokumentu popunio — stavio je u uglaste zagrade. Dokumenta je, uglavnom, datirao po novom kalendaru.

Na kraju knjige (str. 551—692) dat je blok od više zanimljivih faksimila dokumenata i fotografija sa informativnim legendama. Zatim, slijede *registri* (geografskih imena i imenski) koji su uradili Risto Radunović i M. Vukićević.

Ukratko, objavljena je takva knjiga dokumenata koju nijedan budući istraživač Njegoša i njegova doba neće moći da zaobide. Razumije se, potpuna radoznalost naučne i druge javnosti biće zadovoljena nakon objavljivanja i ostalih Milovićevih knjiga — poduhvata za svaku pohvalu i od neprocjenjive naučne i kulturne vrijednosti. Stoga poželimo priređivaču i izdavačima da što prije realizuju taj značajni projekat.

Marija MARTINOVIĆ